

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**на дисертаційну роботу Грібіника Андрія Володимировича
на тему: «Управління розвитком ринку туристичних послуг в Україні в
контексті цифрової євроінтеграції»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
за спеціальністю 073 «Менеджмент»**

1. Актуальність теми дослідження

Управління розвитком туристичного ринку в сучасних умовах не може бути відокремлене від управління даними та цифровою інфраструктурою. З однієї сторони, вітчизняна туристична сфера працює за тривалих безпекових, територіальних та економічних обмежень, які змінюють саму структуру попиту і пропозиції. З іншої ж, сформований європейський напрям вимагає подальшого оновлення сфери та формування відповідної інтегрованої методології, поступового наближення нормативних даних, статистичних методик, класифікаторів, форматів обміну даними та практик цифрового управління. Дисертація А.В. Грібіника присвячена вирішенню наукового завдання саме в цій площині, що підтверджує актуальність обраної теми. Наукова важливість роботи полягає в тому, що автор не обмежує цифровізацію переліком технологій та використанням окремих цифрових інструментів й інформаційних систем. В основі дослідження порушені питання про те, як виміряти цифрову готовність ринку, встановити цифровий розрив, організувати взаємодію суб'єктів різних рівнів та визначити умови переходу до сумісного з ЄС цифрового туристичного середовища. Таким чином, окреслені завдання переформатовують проблематику представленого дисертаційного дослідження з суто технологічної площини у сферу стратегічного управління.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконувалось за науково-дослідною темою кафедри туризму Державного біотехнологічного університету: «Розвиток туристично-рекреаційного комплексу України в умовах глобалізаційних трансформацій» (номер державної реєстрації 0123U100583).

Участь А.В. Грібіника представлена в опрацюванні інформаційно-аналітичного забезпечення напряму конкурентних переваг туристичних дестинацій, визначення стратегічних орієнтирів та методичних положень управління дестинаціями.

Дисертаційна тематика повною мірою відповідає даному науковому дослідженню.

3. Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна дисертації є змістовно пов'язаною з її головним управлінським завданням – переходом від загальної цифровізації до процесу конвергенції. Вперше обгрунтовано механізм цифрової конвергенції ринку туристичних послуг України з цифровим простором ЄС, в якому структура включає різні функціональні сфери, а послідовність реалізації залежить від досягнення критеріїв готовності. Цінність наукового рішення полягає в тому, що неоднакова цифрова спроможність підприємств і територій безпосередньо включається до системоутворюючої основи механізму. Також до теоретично значущих результатів належить удосконалення трактування ринку туристичних послуг як соціально-економічної системи, в якій цифрові платформи, інформаційні системи, дані та регуляторні інституції визнаються структурними елементами. Відповідно розширено зміст управління розвитком такого ринку, конкретизовано цифрові та організаційні інструменти впливу, а цільову спрямованість пов'язано з конкурентоспроможністю та інтеграцією до європейського туристичного простору.

*Методичну новизну дисертаційного дослідження окреслює підхід до оцінювання цифрової зрілості із застосуванням сучасного економіко-математичних моделювання (нормалізації, рівного зважування, лінійного та контрольного геометричного агрегування, аналізу відстані до цільового стану та ін.).

Практично значимим є запропонований цифровий профіль туристичної дестинації, доповнений показниками повноти, актуальності, порівняності та управлінського використання, а також сценарна система впровадження цифрових управлінських рішень. Представлене сценарне моделювання може бути використане суб'єктами ринку туристичних послуг при формуванні стратегій розвитку на виявлення потенціальних напрямів діяльності.

*** 4. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження**

Теоретичний внесок дисертації полягає у формуванні категоріального апарату, в якому цифровий розвиток, цифрова зрілість, цифровий розрив і цифрова конвергенція не підміняють один одного. Здобувач проводить необхідне розмежування між спрямованістю змін, досягнутим станом, величиною відхилення та процесом скорочення визначених розривів. Для досліджень у сфері стратегічного управління це важливо, тому що дає змогу поєднати опис стану з конкретним управлінським циклом.

Практичне значення визначається реальною спрямованістю цифрових інструментів, придатних для різних суб'єктів туристичної екосистеми, на посилення цифрової трансформації в туристичній сфері. Для дестинацій запропоновано стандартизований цифровий профіль і подальший моніторинг готовності в практичній діяльності, для бізнесу – цифрові кабінети, електронна комерція, CRM, ERP, хмарні сервіси, автоматизований обмін даними та аналітика, для сфери публічного управління механізм взаємодоповнює термінологію, показники, формати обміну даними тощо з відповідними напрямами європейської практики. Запропонований сценарний підхід при

практичному застосуванні не вимагає однакового рівня технологічного забезпечення, а може бути пристосований для кожного конкретного прикладу і бути ефективним як для мікробізнесу, так і для більших за розмірами суб'єктів туристичного бізнесу.

Результати мають зв'язок з практичним середовищем, на що вказують прийняті пропозиції для подальшого впровадження підприємцями та Харківським організаційно-методичним центром туризму. Загалом, це підкреслює прикладну спрямованість рекомендацій.

5. Повнота викладення наукових положень у відкритому друці та апробація результатів дослідження

Результати дисертації представлені у 15 наукових працях. 7 публікацій є статтями у наукових періодичних виданнях, 8 – матеріалами конференцій, що носять апробаційний характер. Публікації присвячені розвитку туризму, охоплюють цифровізацію туристичної інфраструктури, конкурентоспроможність, брендинг, сільський туризм, державне регулювання, ризики, бізнес-планування, стратегічне управління, а також особливу увагу приділено цифровим інструментам розвитку туристичної сфери в площині євроінтеграції. Результати пройшли обговорення на науково-практичних конференціях. Публікаційна база є достатньою для підтвердження апробації основних положень.

6. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та пропозицій дисертації, їх достовірність

Методична архітектура роботи відповідає поставленим завданням. Теоретичні положення отримано через аналіз, синтез, абстрагування та систематизацію. Аналітична частина базується на структурному, порівняльному та індексному аналізі. Для побудови композитного показника використано мінімаксну нормалізацію, рівні ваги, лінійне агрегування та

контроль геометричним способом. Прикладна частина дослідження використовує сценарне моделювання та класичні методи інвестиційного аналізу цифрових проєктів. Представлений значний обсяг офіційної статистичної інформації та спостережень підвищує верифікованість висновків дослідження. Позитивною методичною рисою є те, що автор прямо вказує на наявні обмеження, зокрема, щодо неповного охоплення територій у період воєнного стану, відсутності частини рядів даних, невключення мікропідприємств до обстежень інформаційно-комунікаційних технологій, що дає змогу коректно окреслювати рамки застосування запропонованих розрахунків і не поширювати їх без застережень на весь ринок.

7. Структура та зміст дисертації, завершеність та відповідність вимогам

Дисертація складається з анотації, вступу, теоретичного, аналітичного та рекомендаційного розділів з відповідними висновками, загальних висновків дослідження та списку використаних джерел. Загальний обсяг – 232 сторінки комп'ютерного тексту, до основного тексту віднесено 193 сторінки. Список використаних джерел містить 203 найменування. У роботі наведено 48 таблиць та 15 рисунків.

Послідовність дослідження відповідає вимогам: у першому розділі сформовано понятійно-методичний апарат, у другому – проведено емпіричний аналіз, у третьому – представлено концепцію, управлінський механізм та практичний інструментарій запропонованих рішень.

8. Відсутність / наявність порушень академічної доброчесності

За результатами опрацювання представленого рукопису ознак недоброчесного використання наукових матеріалів не встановлено. Автор посилається на наукові праці, нормативні документи та статистичні джерела, а методичні та прикладні положення, заявлені як власні, відокремлені від

запозиченого матеріалу. Виявлених підстав ставити під сумнів дотримання академічної доброчесності немає.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Позитивна оцінка роботи не виключає наявності окремих питань та дискусійних положень, які можуть бути корисними для подальшого розвитку дослідження.

1. Європейський цифровий туристичний простір у дисертації використовується як цільовий напрям цифрової конвергенції. В той же час ситуація в різних країнах Європейського Союзу є неоднорідною за рівнем цифрової інтенсивності, масштабом туристичних потоків і цифровою спроможністю DESTINACIЙ. У зв'язку з цим потребує додаткового пояснення, що саме виступає цільовим станом при визначенні розривів (середнє значення по країнах Європейського Союзу, група країн-лідерів, конкретний фронтір, нормативна ціль політики тощо).

2. Вибір рівних ваг для запропонованого інтегрального індексу здобувачем аргументовано обмеженістю статистичної бази та прагненням забезпечити порівнюваність. Додатково застосовано геометричне агрегування, але геометрична форма перевіряє, насамперед, ефект компенсації між компонентами, а не вплив результату від самих ваг. Було б доцільно показати, наскільки позиція об'єкта змінюється, наприклад, за помірного підвищення ваги аналітики даних або цифрової взаємодії.

3. У дисертації правильно зазначено, що склад Індексу цифрової інтенсивності Євростату може змінюватися відповідно до змісту щорічного спостереження. Разом з тим частина висновків базується на динамічному порівнянні окремих цифрових показників. Для повної методичної прозорості краще було б окремо описати процедуру для проведення компаративного аналізу й відповідного набору компонентів у часі та вказати, які саме показники можуть формувати безперервний динамічний ряд без зміни змісту.

4. Функціональні сфери механізму цифрової конвергенції мають критерії готовності, що є однією з сильних сторін запропонованого підходу, але частина критеріїв сформульована за якісними характеристиками, наприклад, фактичне використання даних у прийнятті рішень або достатня співставність джерел. Для автоматизованого моніторингу та практичного переходу між етапами бажано було б визначити мінімальні кількісні пороги та спільні правила підтвердження готовності для подальшого стратегування.

5. Механізм орієнтований на поступове наближення до європейських вимог, які самі динамічно змінюються, зокрема, оновлюються цифрові політики, показники моніторингу, правила роботи з даними та технічні стандарти. У дисертації цикл повторного моніторингу передбачений, але окремої процедури перегляду цільових напрямів і методичних паспортів при зміні європейської рамки не виділено. Такий механізм, по суті, актуалізації механізму був би корисним для його довгострокового застосування, на що слід звернути увагу здобувача.

Зауваження є дискусійними, переважно стосуються можливостей подальшого впровадження методичного апарату і не змінюють позитивної оцінки дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Грібіника Андрія Володимировича на тему «Управління розвитком ринку туристичних послуг в Україні в контексті цифрової євроінтеграції» є цілісним завершеним науковим дослідженням, у якому поглиблено теоретико-методичні засади управління розвитком туристичного ринку та запропоновано прикладний механізм цифрової конвергенції з європейським простором.

За актуальністю теми, науковою новизною, методичною обґрунтованістю, достовірністю результатів, повнотою їх оприлюднення та практичним значенням дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради

закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами та доповненнями), а здобувач Грібнік Андрій Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри туризму і готельно-
ресторанного бізнесу Національного
технічного університету «Харківський
політехнічний інститут»

Н.В. Якименко-Терещенко

Підпис
першого

Руслан МИГУЩЕНКО